

or several (four or more) trunks from one root system. The category of rare also includes specimens of non-characteristic breeds of the area. Old trees should also be protected as a source of elite seed.

The best vitality in the Bilche-Zolote Park was shown by such breeds as *Gleditsia triacanthos* L., *Juglans regia* L. and *Juglans nigra* L., *Carpinus betulus* L., *Quercus robur* L., *Corylus avellana* L., *Styphnolobium japonicum* L.. The worse vitality was shown by such breeds as of all kinds poplars, fruit trees, and most of the conifer species, which have gone through the last arid years.

Averages ("satisfactory" state) are distinguished by such species as all maple, linden heart and ash tree.

In the worst condition there are the fir trees, white acacia, bitter chestnut, apple, white willow, aspen and poplar, etc. Up to half (and sometimes more over than 50%) of these trees are in unsatisfactory condition and need to be removed.

Nevertheless, it is necessary to conduct a complex of sanitary and recreational activities in the park. There were offered the prospects of development of the park through the rehabilitation and reconstruction of this park. At the same time, the selection of breeds, which corresponds both to the natural and climatic, and to the degree of anthropogenic loads, must play a primary role in the creation of sustainable park plantations.

Key words: Ancient parks, inventory dendroflora, phytosanitary condition of tree plantation, parklands rehabilitation

Рекомендує до друку

М. М. Барна

Надійшла 13.04.2017

УДК 712. 523

А. В. КЛИМЕНКО

Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України
вул. Тімірязєвська, 1, Київ, 01014

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЕКСПОЗИЦІЙ З УРАХУВАННЯМ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ІМЕНІ М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Наведена довідка про археологічні та історичні об'єкти на території Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України. Вивчений сучасний стан територій, на яких знаходяться пам'ятки культурної та історичної спадщини. Запропоновані пропозиції по їх реконструкції та використанню.

Археологічні дослідження, проведені у 1971 р. під керівництвом І.І. Мовчана дали змогу виявити на мисі «Чайка» рештки поселення пізньотрипільського часу (III тисячоліття до н.е.), про що свідчать залишки господарських ям, знаряддя праці, кераміка. Значна частина цього поселення зруйнована в результаті обвалів крутих схилів Дніпра. Трипільська культура – унікальне явище, отримала назву від села Трипільля на Київщині, де археолог В.В. Хвойка вперше знайшов залишки кераміки з незвичним орнаментом [3]. Пізніше залишки трипільських поселень були знайдені і на території сучасного Києва і в багатьох інших місцях України, Молдови, Румунії. Археологи датують ці поселення IV–III тис. до н.е. У пізньотрипільську добу поселення будувалися на високих пагорбах або мисах поруч з виходом джерельної води, водоймою або річкою. В Румунії ця культура носить назву Кукутень. ЮНЕСКО пропонує включити 2000 пам'яток культури Трипільля-Кукутень у список всесвітньої спадщини.

Ключові слова: археологічні знахідки, Трипільська культура, культурна спадщина, дорожня мережа, насадження

На території, яку нині займає Національний ботсад ім. М.М. Гришка НАН України в місті Києві є багато об'єктів культурної спадщини. Одним з них є мис «Чайка», розташований над Видубицьким монастирем на пагорбі поміж Наводницькою та Видубецькою долинами. За своїм топографічним розташуванням мис займає панівне положення над оточуючою місцевістю і підноситься над рівнем Дніпра приблизно на 70 м, обриваючись у бік річки. Цей мис, як пише археолог І.І. Мовчан, поза всяким сумнівом міг використовуватися для будівництва тут городища [1].

В XI ст. на цьому мисі “на холму, іже єсть над Видобич” за наказом князя Всеволода Ярославича (сина Ярослава Мудрого) був побудований позаміський палац “Красний двір” з церквою та оборонними спорудами. “Красний двір” мав значення укріпленого стратегічного пункту. У 1096 р. половцям вдалося спалити “Красний двір”, але він був заново відбудований при князівстві Володимира Всеволодовича Мономаха та дістався у спадок князю Юрію Довгорукому. У 1157 р. після смерті князя Юрія Долгорукого “Красний двір” був пограбований і зруйнований та більше не відбудовувався.

Археологічні дослідження, проведені у 1971 р. під керівництвом І.І. Мовчана дали змогу виявити на мисі «Чайка» рештки поселення пізньотрипільського часу (III тисячоліття до н.е.), про що свідчать залишки господарських ям, знаряддя праці, кераміка. Значна частина цього поселення зруйнована в результаті обвалів крутих схилів Дніпра. Трипільська культура – унікальне явище, отримала назву від села Трипільля на Київщині, де археолог В.В. Хвойка вперше знайшов залишки кераміки з незвичним орнаментом [3]. Пізніше залишки трипільських поселень були знайдені і на території сучасного Києва і в багатьох інших місцях України, Молдови, Румунії. Археологи датують ці поселення IV–III тис. до н.е. У пізньотрипільську добу поселення будувалися на високих пагорбах або мисах поруч з виходом джерельної води, водоймою або річкою. В Румунії ця культура носить назву Кукутень. ЮНЕСКО пропонує включити 2000 пам'яток культури Трипільля-Кукутень у список всесвітньої спадщини.

Під час розкопок під керівництвом І.І. Мовчана, крім залишок трипільських поселень, були знайдені рештки мурованої споруди XI ст., що зведена з давньоруської цегли, а також оборонні укріплення та сліди життя кількох історичних епох. Жили на мисі «Чайка» люди і у III ст. до н.е. Поховання та залишки кераміки XIII–XIV ст. свідчать про досить інтенсивне життя цього району [1].

При реконструкції об'єктів історичної та культурної спадщини або території, на яких були розташовані ці об'єкти, перед фахівцями завжди встає питання, на який історичний період слід робити реконструкцію. Так на верхньому плато мису у 2010 р. були відтворені фрагменти валу, майданчик «Красний двір», стилізований під фортецю часів Київської Русі з дерев'яними воротами (погостом), помостом, частоколом та двоповерховою оборонною вежею, з якої відкривається широка панорама на довколишні околиці, Дніпро, міст ім. Е.О. Патона та Лівобережжя Києва. В історичну давнину на місці вежі існувала багатирська, а в пізніші часи – козацька застава. З дніпровської кручі добре було видно пересування половецьких і татарських орд. У 1943–1946 рр. тут знаходилася військова частина, яка мала стратегічне значення.

На мис «Чайка» у 1950-ті рр. була прокладена широка дорога, з боку колекцій Соснових (*Pinaceae*) та Бобових (*Fabaceae*), яка з'єднувала ці колекції з мисом «Чайка». Ця дорога починається з повороту основного маршруту, що веде вгору до сосняку, і спускається вниз по схилу. В нижній частині схилу дорога повертає праворуч до урвища та раптово закінчується перед крутими обривами яру. В кінці дороги відкривався чудовий вид на Дніпро. Нині ця дорога та майданчик заросли адвентивними видами дерев порослевого походження. З правого боку дороги на схилах, що спускаються нижче дороги, ростуть вікові дуби звичайні (*Quercus robur* L.), старі дерева кленів: гостролистий, ясенелистий, татарський, клен-явор (*Acer platanoides* L., *Acer negundo* L., *Acer tataricum* L., *Acer pseudoplatanus* L.), в'яз гладенький (*Ulmus laevis* Pall.), ільм шорсткий (*Ulmus glabra* Huds.), груша звичайна (*Pyrus communis* L.) та інші. З лівого боку від дороги поодинокі або групами ростуть ільм (*U. laevis* Pall.), в'яз (*U. glabra* Huds.), клени: гостролистий, ясенелистий, клен - явір (*A. platanoides* L., *A. negundo*

L., *A. pseudoplatanus* L.), горіхи: грецький, сірий (*Juglans regia* L., *Juglans cinerea* L.), липи: широколиста та дрібнолиста (*Tilia platyphyllos* Scop., *Tilia cordata* Mill.) і відкриваються невеликі галявини та відкоси. На відкосах та терасах, що підіймаються зліва над дорогою ростуть поодиночі горіх грецький (*J. regia* L.), груша звичайна (*P. communis* L.), яблуня домашня (*Malus domestica* Borkh), тополя пірамідальна (*Populus pyramidalis* Salisb.), клен польовий (*Acer campestre* L.), слива домашня (*Prunus domestica* L.), вишня звичайна (*Cerasus vulgaris* Mill.), ялиця біла (*Abies alba* Mill.) та інші.

У 2008-2009 роках ми давали пропозиції по реконструкції мису та прилеглої території з метою покращення стану території та насаджень. Частково ці пропозиції були враховані. Але роботи на території, що розташована нижче плато мису «Чайка», обмежені колекціями Соснових і Бобових Дендрарію та ділянкою «Красний двір», були початі та незавершені. По цій території проходить стара дорога, яка збирає усі зливові стоки з відкосив та верхнього плато мису «Чайка». Ця дорога не була ні разу відремонтована, тому її покриття зруйновано, заросло кленами ясенелистими (*A. negundo* L.) та травою. Рубка з корчуванням пнів адвентивних самосійних та порослевих деревних рослин не була проведена. Не були прорубані видові промені на Дніпро та Лівобережжя.

Зараз виникла необхідність провести реконструкцію територій на мисі «Чайка»: на плато та нижче ділянки «Красний двір». Але ця територія та межові з нею ділянки мають історичну та культурну цінність. Тому з початку ми зібрали більш детальну історичну довідку на усю територію мису «Чайка», ознайомилися з літературними джерелами, музейними експозиціями та здійснили декілька поїздок по місцях, де створені експозиції на теми Трипільської культури, Київської Русі, Козацької доби з метою ліпшого використання цієї території. Потім провели рекогносцирувальні обстеження стану території взагалі та стану рослин на цій території та межових ділянках.

Висновки

1. У зв'язку з тим, що археологи встановили, що на мисі «Чайка» близько 5 тис. років тому існувало трипільське поселення, ми маємо право присвятити це місце (нижче території «Красного двору» вздовж старої дороги) трипільській культурі. Реконструкція території на цю тему дуже актуальна в наш час, коли почато оформлення документів по включенню 2000 пам'яток найдавнішої культури Трипілля – Кукутеня – у список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Запропоновано вздовж старої дороги та додатково нової дорожньої мережі на невеликих галявинах встановити кілька великих скульптур у трипільському стилі (посуд, біноклевидний посуд, великі жіночі статуетки, фігурки тварин). Скульптури повинні бути не менш за людський зріст, їх слід зробити з бетону і розфарбувати під кераміку. Вхід на стару дорогу пропонуємо оформити аркою (дерев'яною або бетонною) з інформаційним щитом про трипільську культуру. Для більшої декоративності ділянку можна прикрасити невеликим квітником з декоративних трав і злаків. Згідно досліджень Галини Олександрівни Пашкевич [2] трипільці вирощували горох, боби, пшеницю, ячмінь, просо, овес, абрикоси, виноград, аличу та збирали вишню, дику грушу, яблуню, кизил. На ділянці в наш час зростають: ялиця, дуби, клени, в'язи, липи, також плодови: алича, вишня, груша, яблуня, горіхи.
2. Стару дорогу слід відремонтувати і створити нижній оглядовий майданчик з альтанкою в місці її закінчення. В цьому місці схил біля оглядового майданчика має бути захищений невисокою огорожею. Від повороту дороги до урвища слід побудувати підпірну стіну та облицювати її керамічною плиткою з трипільськими орнаментами. Необхідно прокласти додаткові доріжки у вигляді пандусів з невеличкими східцями. Доріжки дозволять краще оглядати новостворені композиції. Довжина запропонованої дорожньої мережі складає близько 450 п.м., ширина – від 1,5 до 2,5 м. Обов'язково слід очистити схил, що знаходиться з обох боків від цієї дороги на глибину перегляду до 30 метрів. Для цього треба вирубати всі аварійні, сухі, заражені хворобами та шкідниками дерева, що втратили декоративність, самосійні рослини, порослі від пнів, малоцінні насадження, що заважають розвитку цінних дерев, обрізати великі сухі гілки, провести корчування пнів. Вирубати усі дерева, що ростуть на видових променах та заважають огляду на Дніпро та околиці.

Найбільш важливо відкрити вікові дуби звичайні, липи, деякі великі в'язи та хвойні дерева, які можна побачити з цієї дороги та додаткової дорожньої мережі. Довжина старої дороги становить близько 170 п.м, ширина 3,5 м. Вздовж дорожньої мережі встановити лави для відпочинку.

3. Історично оборонні укріплення «Красного двору» мали значно більшу площу, тому можна збільшити кількість оборонних споруд за рахунок побудови на залишках земляного валу фрагменту дерев'яної оборонної стіни з бійницями часів Київської Русі.
1. Мовчан І. І. Археологічні дослідження на Видубичах / І. І. Мовчан // Стародавній Київ. — К.: Наук. думка, 1975. — С. 80—106.
 2. Пашкевич Г. О. Рільництво племен Трипільської культури / Г.О. Пашкевич, М.Ю., Відейко. — Київ,: Електронне видання, 2006. — 147 с.
 3. Телегин Д. Я. Там, где вырос Киев / Д.Я. Телегин. — К.: Наук. Думка, 1982. — 96 с.

А. В. Клименко

Национальный ботанический сад имени Н. Н. Гришко НАН Украины

**ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ НОВЫХ ЭКСПОЗИЦИЙ С УЧЕТОМ ОБЪЕКТОВ
КУЛЬТУРНОГО И ИСТОРИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ В НАЦИОНАЛЬНОМ БОТСАДУ
ИМЕНИ Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ**

Приведена справка про археологические и исторические объекты на территории Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Изучено современное состояние территорий на которых находятся эти памятники культурного и исторического наследия. Разработаны предложения по их реконструкции и использованию.

Ключевые слова: археологические находки, Трипольская культура, культурное наследие, дорожная сеть, насаждения

A. V. Klimenko

N. N. Grishko National Botanic Garden of the National Academy of Science of Ukraine

**PREREQUISITES OF NEW EXPOSITIONS CREATION TAKING INTO ACCOUNT OBJECTS
OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN M.M. GRYSHKO NATIONAL BOTANICAL
GARDEN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE**

On the territory of M.M. Gryshko National Botanical Garden of National Academy of Sciences of Ukraine in Kiev there are a lot of objects of cultural heritage. One of those is Cape Seagull situated on a hill above Vydubychi Monastery.

In XI century here by the order of knyaz Vsevolod Yaroslavichnyaz (son to Yaroslav the Wise) an out-of-town palace The Red Yard with a church and defensive structures were built. In 1096 The Cumans had destroyed The Red Yard, yet it has been rebuilt and inherited by knyaz Yuri Dolgorukiy. After his death in 1157 The Red Yard was raided and destroyed never to be rebuilt again.

Archeological researches performed under I.I.Movchan in 1971 showed the remains of a late Trypillia settlement (III millennium BC) on Cape Seagull. A significant part of the settlement is destroyed due to landslides of Dnipro river steep slopes. Remains of Trypillia settlements were found on modern Kiev territories and many other places in Ukraine, Moldova and Romania. Archeologists date those settlements IV-III millennium BC. In Romania this culture is known as Cucuteni.

During the excavation under I.I.Movchan besides the remains of Trypillia settlement, remains of a stone building from XI century were found as well as defensive structures and traces of life from multiple historical epochs.

When performing reconstructions on territories where objects of cultural heritage are situated a question always arises before specialists about what historical period exactly should be reconstructed. Thus on the upper plateau of Cape Seagull in 2010 fragments of earthworks and fragments of The Red Yard with wooden gates, a stage, a stockade and a two-tiered defensive tower of the times of Kievan Rus were recreated. In historical antiquity besides the tower there was also a warrior's and later a Cossack's outpost, also a military base in 1943-1946.

These days a need of a reconstruction of Cape Seagull territory with historical and cultural significance has arisen. That is why we have gathered historical information about it, performed reconnaissance examination of territory's and territory's plants condition, made multiple trips to places where expositions about Trypillia culture, Kievan Rus and Cossacks age were created, all in order to figure out the best way to use the territory.

On Cape Seagull in 1950s a wide road has been constructed that suddenly ends right before stiff cliffs of the ravine. At the end of the road not so long ago a great sight on Dnipro opened up. These days the road and the observation deck both got overgrown by adventitious species of vegetative origin trees.

Conclusions and suggestions: due to archeological finding of a Trypillia settlement on Cape Seagull we have the right to devote this place to Trypillia culture. A reconstruction devoted to this topic is very relevant in our times when Trypillia-Cucuteni culture sites inclusion into UNESCO World Heritage List has begun.

1). It has been suggested to install several big concrete Trypillia-style sculptures on small clearings along the old road and a new additional road network.

2). Some plants grown and gathered by Trypillia people can be planted on the area. Those are according to G.O.Pashkevitch and his researches: peas, beans, wheat, barley, millet, oat, apricots, grapes, cherry plums, cherries, pears, apples and cornels. In our times the following plants grow there: firs, oaks, maples, elms, lindens, also the following fruit trees: cherry plums, cherries, pears, apples, nuts.

3). All faulty, dry, infected with diseases and parasites trees should be cut down along with low value plantations that hinder the development of valuable trees. All trees that obscure views on Dnipro from observation points should be cut down as well.

4). It is necessary to build additional roads in the form of ramps with small stairs and to repair the old road, also to build an observation deck with a gazebo. Where the road goes along a landslide up until the steep a supporting wall with a Trypillia ornament should be built.

5). The number of defensive structures of The Red Yard should be risen by building a fragment of a wooden defensive wall of the times of Kievan Rus on the earthworks remains.

Ключові слова: archeological finding, the remains of Trypillia settlement, cultural heritage

Рекомендує до друку
М. М. Барна

Надійшла 10.04.2017

УДК 712.253(477.41)

І. Л. МОРДАТЕНКО

Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАНУ
Біла Церква, Київська область, 09100

СУЧАСНИЙ СТАН НАСАДЖЕНЬ СХІДНОЇ БАЛКИ ДЕНДРОПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ» НАН УКРАЇНИ

Досліджувана ділянка розташована в центральній частині парку і простягається вздовж Східної балки. Дана територія включає в себе рівнинну частину, схили балки та дві штучні водойми: стави Дзеркальний, Лазневий, що знаходяться внизу цієї балки. Було вивчено історичне минуле, рельєф балки, визначено сучасний склад та стан насаджень на даній території. Зокрема, здійснено подеревну інвентаризацію рослин, проведено розподіл дендрофлори за життєвими формами, групами росту, встановлено вікову структуру насадження.

Ключові слова: дендропарк, насадження, деревна рослинність, ландшафтна композиція

За минулі два століття з часу заснування дендропарку «Олександрія» відбулися зміни структури деревних насаджень та руйнування значної частини декоративних паркових